

УДК394+316.7

Р. Д. Фанагей, студент відділення культурології,
ОР "Магістр", філософський факультет
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна

ПРАКТИКИ ТА РЕЖИМИ БАЧЕННЯ СУЧАСНОГО УРБАНІСТИЧНОГО ПРОСТОРУ

Стаття присвячена культурологічному аналізу впливу теорії постфордизму, що розглядає постфордистське виробництво із постіндустріальною технологією як основу відтворення індустріального виробництва на глобальному рівні та відтворення капіталістичних суспільних відносин після кризи фортдистського способу виробництва та споживання. Досліджується абстрактний соціальний простір міста, який формується за рахунок абстрагування праці та фетишизації речі на рівні практики та формування візуально-геометричної репрезентації простору із репресивною по відношенню до реальності силою знаку.

Здійснено аналіз дискурсу довкола міського абстрактного простору, пов'язаного із ідентичністю буржуазного класу та необхідністю утворення ієрархізованої гомогенної просторової текстури виробництва. А також постфордистської глобалізації та постіндустріалізації, що призвели до зміни функції та структури міста при головній ролі постмодерністського режиму сигніфікації як логіки пізнього капіталізму в умовах програмованого споживання.

Ключові слова: урбаністичний простір, практика, режим бачення, архітектура, постіндустріалізм, постфордизм.

Постановка проблеми. Досвід ХХІ ст. вказує на необхідність перегляду доволі утопічних міждисциплінарних макротеорій другої половини ХХ століття стосовно принципової зміни культури та суспільства у післявоєнний період. Нині стає зрозумілим, що в практичному вимірі не було утворено продуктивних альтернатив ні модерним орієнтирам, ні капіталізму як пануючій економічній системі, більш того, пафос постіндустріального виробництва як основи загального благоустрою видається все більше схожим на спекулятивний метанаратив. Тим не менш наявність певних змін є очевидною, хоча в межах нових міждисциплінарних підходів вони розглядаються у дуже обережній формі. Справжньою проблемою є слабка концептуалізація зв'язків та протиріч між цими процесами – трансформацією суспільної практики та культурних означень, які часто взагалі вважають синонімічними, хоча вони в багатьох аспектах є абсолютно асиметричними.

Розгляд цих процесів у межах окремих конкретних галузей знання призводить до необґрунтованого редукування усієї соціальної системи, в той час як несвідоме поєднання – до спекуляції поняттями. Більш того, паралельний аналіз модернізму та постмодернізму як способів режиму означення індустріального та постіндустріального суспільства потребує певної цілісної теорії. Актуальність обраної в даному випадку теорії виробництва соціального простору зумовлена не тільки її складною структурою чи можливостями її уточнення за рахунок постфордистської теорії чи політекономії, але й низьким ступенем поширеності в національному академічному полі концептів не тільки запропонованих авторів, а й міждисциплінарних неомарксистських теорій в цілому. Акцент саме на неомарксистських теоріях зумовлений, з одного боку, необхідністю виокремлення економічного чинника, з іншого боку, пошуком продуктивних альтернатив детермінізму ортодоксального марксизму.

Каузальні та ієрархічні зв'язки між соціальною практикою, економічною (накопичення) та культурною (означення) системою є самі по собі дискусійним питанням. Спроба їх сформулювати вимагала конкретизації предмету, зважаючи на те, що у використаній теорії в центр простору капіталізму (особливо в його організаційному та глобалізованому вигляді) ставиться міський соціальний простір, більш того, структуруючими чинниками постають на макрорівні урбаністика, на мікрорівні – архітектура. Поступова конкретизація питання від теорії соціального/культурного простору до міського простору і нарешті до архітектури постає дво-направленим процесом, за рахунок якого усі рівні взаємодоповнюються розумінням неоднозначного

взаємозв'язку сигніфікації і накопичення на кожному із них, а також зв'язку між ними.

Аналіз досліджень і публікацій. Покладений в основу роботи концепт соціальності як підстави єдиної теорії простору був розроблений французьким філософом та соціологом А. Лефевром та в подальшому розроблявся американською соціальною географією та урбаністикою, зокрема у роботах Д. Харві, Е. Соїї, Д. Готтдієнера та інших. Послідовники Лефевра (крім зазначених важливим є вплив Ф. Джеймсона) відносяться, зокрема, до міждисциплінарного напрямку постфордизму, в межах якого постмодернізм розглядається у зв'язку із постфордистським режимом накопичення (поняття розроблене марксистською регуляційною школою). С. Леш акцентує увагу на культурному режимі сигніфікації. Подібним чином Д. Гартман розглядає вплив постмодернізму на постфордистський режим капіталізму. Паоло Вірно та Паскаль Гілен розглядають в межах постфордизму існування в сучасних умовах множини. В. Март'янов розглядає зв'язки між постфордизмом та постіндустріальним/інформаційним суспільством, концептуалізованим Д. Беллом, Е. Тоффлером, М. Кастельсом та іншими.

Концептуалізація міського простору на початку ХХ ст. була здійснена чиказькою соціологічною школою (Р. Парк, Е. Берджес, Л. Вірт) як модерністським продовженням класичного соціологічного погляду на міську ідентичність у Е. Дюркгайма, Г. Зіммеля, М. Вебера та ін. У другій половині ХХ ст. простір міського синоїкізму починає розглядатися як центральний чинник існування соціального простору як такого (зокрема завдяки Д. Джейкобс та знову ж таки представникам соціальної географії). Проблематика постмодерністської архітектури вперше розкривається у знаковій роботі Ч. Дженкса "Мова архітектури постмодернізму".

Метою статті є культурологічне дослідження зв'язку між практиками та режимами сигніфікації міського простору в логіці соціології культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо ми стверджуємо, що соціальний простір є продуктом та засобом певного режиму накопичення (способу виробництва та способу споживання), а також стверджуємо, що в ХХ столітті не відбулося принципової зміни режиму накопичення, то логічним є те, що ми продовжуємо існувати в усталеному в епоху Модерну капіталістичному абстрактному просторі. Звичайно, що його структура/текстура/організація трансформується, ускладнюється та по-різному реалізується на рівні репрезентації та практики. Але варто зазначити, що економічна криза початку ХХ століття, яка спричинила необхідність відтворення усталених соціально-економічних відносин на гло-

бальному рівні через постіндустріальні монополні центри, ускладнила вже існуючі соціальні протиріччя феміністського виробництва та споживання, які потребували нової форми вирішення та легітимації на рівні філософсько-культурних репрезентацій/сигніфікацій.

Отже, в будь-якому випадку мова йде про складну взаємодію практики та репрезентацій у просторі. В межах просторової проблематики в цьому зв'язку акцентується різниця між репрезентаціями простору та просторами репрезентації. "Простори репрезентації не виробляють нічого, крім символічних творів – частіше одиничних" [5, с. 56]. У даному випадку мова йде про мистецтво, хоча простори репрезентації ним не обмежуються. У той же час репрезентації простору впливають на просторову практику через будівництво, а точніше архітектуру, яка розуміється в нашому випадку як "проект, вписаний в просторовий контекст і текстуру..., який не губиться у символіці та уявному" [5, с. 56].

Архітектура в даному випадку набуває центрального значення, адже є формою втілення урбаністичних та проектувальних репрезентацій простору (як поєднання знання та ідеології) в просторовій практиці, за рахунок чого ці репрезентації мають сенс. Архітектура постає практичним мікрорівнем втілення раціональної репрезентації простору. У той же час архітектура як особливий вид мистецтва безпосередньо пов'язана із просторами репрезентації та режимом сигніфікації.

Принципове значення у підтриманні та трансформації соціального простору архітектура має в межах міського соціального простору. Але саме проблематика урбанізації є центральною для формування модерного капіталістичного соціального простору.

Саме тому в межах цього завдання нам необхідно окреслити фундаментальні засади абстрактного соціального простору. Через історичну трансформацію міського соціального простору як центру його структури та метонімічного втілення окреслити трансформації самого абстрактного простору. Розглянути архітектурний модернізм на перетині репрезентацій простору, культурних сигніфікацій та просторового втілення як центральний фактор специфічного стану абстрактного простору у ХХ столітті.

Услід за Лефевром ми стверджуємо, що, розглядаючи продукт (в даному випадку соціальний простір), необхідно досліджувати його виробництво, яке у випадку із простором постає принципово діалектичним. Саме тому його розгляд необхідно є історичним. У наступному пункті ми будемо розкривати становлення абстрактного простору через місто та становлення міста через абстрактний простір, адже утворення пізньосередньовічного міста є першим та центральним чинником абстрагування простору. Але необхідно спершу розкрити основні ознаки абстрактного простору та його історичний зв'язок з абсолютним простором, перехід між якими концептуалізується через питання урбанізації.

Сутність абстрактного соціального простору можна коротко розкрити через вираз Лефевра "по цю сторону читабельності є тіло, по іншу – влада" [5, с. 166]. Як ми вже зазначали, простір в будь-якому випадку є владним проявом дозволу чи заборони відносно тіла, але в Новий час поступово втілюється логіка візуального, яка постає не просто новим способом медійного розширення тіла назовні в маклюєнівському розумінні, але й повністю змінює зв'язок тіла, простору та влади.

Логіка візуального є центральною для абстрактного простору, але пануючі в ньому знаки та символи відносно просторової практики є значно складнішою природи, аніж це розуміється структурною лінгвісти-

кою та її постструктуралістським продовженням. Для використаної нами критичної теорії простору знак в абстрактному просторі втілює дві взаємопов'язані, але антагоністичні ілюзії – ілюзію транспарентності та непрозорості. Абстрактний простір є одночасно знаково спустошений та перенасичений. Він дає прочитувати та розуміти себе як текст, але в той же час усе приховує. До цього ще треба повернутися, спершу ж варто розглянути перехід від абсолютного до абстрактного простору через візуалізацію як вихід на поверхню. В цьому ж переході розкриється і суперечлива природа знаку.

Абстрактний простір спирається на абсолютний простір та одночасно відкидає його, більш того, він пов'язаний одночасно із усіма історичними варіаціями абсолютного простору – грецькою, римською та християнською.

Абсолютний простір, який базується на символічних репрезентаціях як основі прямого насилля між тілами, є трансцендентно локалізованим – він не має центру, а сакралізує усі локуси (важливим тут є внутрішній зв'язок сакральності і забороненості, чи навіть сакральності як забороненості – божественності та проклятості у їх складній взаємодії). Абсолютний простір – це слово у його єдності із практикою.

Ця синкретичність втілюється найбільш показово для європейської думки у грецькому синоікізмі. Античний полісний габітус поєднує ментальний та соціальний простір через слово. Слово як логос стає основою космосу, який втілюється на практиці як порожня раціональна просторова єдність храму чи агори. Більш того, особливістю синкретичного простору античного поліса є локалізація обсценного (в першу чергу смерті) та внесення його в ієрархізовану структуру. Логос підкорює хаос, але не долає його та не заволодіває, а отже, не робить саме обсценним. Античний поліс є *imago mundi*, він є не просто окресленим простором, він є репрезентацією всього простору під знаком Логосу.

В той же час Рим вносить принципові зміни в античний соціальний простір на основі Закону та Права. "Pater-Rex не пасивно переживає світ, він перероблює його, користуючись своєю владою та своїм правом: Власність та Володіння" [5, с. 239]. Рим вносить в соціальний простір Закон Батька та Вождя як першу абстракцію. На формування соціального простору Риму вплинула структура італійського поселення, в центрі якого була яма *tundus*, яка втілювала сакральність фертильного. Римський Закон як абстракція розриває єдність грецького полісного простору. З одного боку, фертильність підкорюється гегемонії Батька, переноситься у внутрішній простір репрезентації на протидію раціональному публічному закону. Подібним чином долається і смерть. З іншого боку, римський соціальний простір руйнує грецьку єдність функції, форми та структури. Рим вносить функціональну множинність, а форма виконує тільки декоративну функцію.

Більш того, якщо в полісі приватний простір не грав принципової ролі, то імперія на основі права власності формує приватний простір вілли, який став одним із чинників розпаду самої імперії та після варварських завоювань – основою нової соціальної структури. "В ній закладено розуміння простору, риси якого проявляються пізніше: роз'єднання складових елементів і як наслідок диверсифікація практик, підкорення єдинообразному, але абстрактному принципу власності" [5, с. 248]. Принцип власності в даному випадку ставиться над переживанням простору. Приватне/публічне, диференційованість практик – перший крок до Модерну.

Християнство, яке виникає в надрах імперії, використовує локалізований та відторгнутий імперією локус смерті. Саме через смерть християнство стверджує "мир". В монастирі саме відхід від "миру" стає основою становлення цього "миру". Основа соціального простору християнства лежить у крипті на основі знаків безтілесного.

У пізньому Середньовіччі та Відродженні через формування принципово нового зв'язку міста та села із панівною роллю першого відбувається складна інверсія, яка втілює в собі специфічне поєднання трьох описаних вище варіантів абсолютного простору. Абсолютний простір руйнується, із його шматків поступово утворюється текстура абстрактного простору, централізована навколо міста.

Спершу вона ще тримається на християнських просторах репрезентації, але проводить принципове "декриптування", "де-кодування". Готичні собори "на противагу пагубній утопії підземного "миру" проголошують утопію благу, світлу, ясну; знання отримує незалежність; воно буде... сприяти становленню влади розуму" [5, с. 252]. Про це зокрема пише Н. Хомський. Отже, соціальний простір виноситься на поверхню, возноситься до світла розуму та починає сприйматися як такий, що може бути цим розумом пізнаний.

І саме перехід до логіки візуального містить в собі принципові залишки абсолютного простору. В ренесансному пафосі подолання знаків безтілесного знаками тіла та тяжінням до античного Логосу виникає ілюзія транспарентності – уся подальша європейська філософія та наука буде вважати простір раціонально пізнаваним. А знання буде підпорядковано Оку. Але у пріоритеті візуального раціональна чистота Логосу вступає у взаємодію із римським правом: "Погляд – це око бога, батька та вождя. Він підпорядковує усе, що йому служить" [5, с. 257]. Поєднання в абстрактному просторі логосу та права – це союз Ока та Фалосу.

В той же час криптичність християнства додає новий погляд на знак як момент влади над річчю. До християнства були знаки та символи влади, воно ж ввело владу знаку. Зважаючи на сакральність крипти та становлення світу через неї, можна робити висновок, що знак утворює повторювану репрезентацію як окремих світів. Але якщо провідна метафізична роль знаків безтілесного по відношенню до референтної дійсності є очевидною, зважаючи на неоплатонічність, то вихід на поверхню знаків тіла у пізньому Середньовіччі в подальшому призводить до утворення знакового світу абстракції, який підкорює референт.

Отже, ми можемо казати, що абстрактний простір базується на знаку – як руйнівній силі поєданого Логосу та Влади. Перехід від абсолютного простору християнства до абстрактного простору Високого Модерну можна окреслити як: влада знака – влада письма – влада науки. Ми вважаємо, що в період панування модернізму як способу режиму сигніфікації означення та прочитання остаточно утверджуються як панівні практики в просторі.

На основі вищесказаного можемо окреслити основні аспекти простору, який базується на репресивному абстрагуванні. Він має три аспекти, які одночасно підтримують та ховають один одного:

1. Геометричність. Це редукція присвоєного природного та соціального простору (у їхній взаємодії) до евклідового простору, який в кінцевій редукції виходить у двомірний простір мапи.

2. Візуальна оптичність. Репресивна візуалізація, зокрема, через друкованість заволодіває практикою. Соціальне життя розшифровується як текст. Дискурс

формується на основі метафор та метонімій – скоріше метафоризації та метомінізації знаку у його відході від тіла. Вони виводять за межі тіла фігури (які виражають не те, що всередині, а тільки те, що може бути вираженим), які одночасно і натуралізують, і приховують у транспарентності. Метафора та метонімія – це просторові зв'язки знаків, які утворюють дискурс.

3. Фалічність. Постає абсолютним змістом спустошеного оком простору (тут по суті фалос як прояв репресивного чоловічого постає основою збереження попереднього абсолютного простору). Фалос – це основа простору репрезентації абстрактного простору. Фалос є означуваним, складає основу міфу змістовної наповненості редукованого простору.

Абстрактний простір – це насильницьке спустошення Оком та встановлення в центр Фалосу. "Насилля є невід'ємною складовою абстракції та її практичного (соціального) використання" [5, с. 281].

Наостанок ми можемо повернутися до питання подвоєності ілюзій. Абстрактний знаковий простір є ніби прозорим занавісом, який одночасно вказує на те, що він нічого не приховує, але самою своєю присутністю створює ілюзію того, що є що приховувати. В той час як в просторі немає таємниці – в ньому одна практика.

Абстрактний простір редукує та гомогенізує, але в той же час він словнений протиріччями. Соціальний простір завжди одночасно гомогенний, фрагментований та ієрархізований.

Проблема міста як особливого способу людського існування в соціологічній науці була актуалізована у другій половині XIX століття зі зрозумілої причини – через необхідність аналізу наслідків стрімкого стягнення населення національних держав у міста через індустріалізацію XVIII–XIX ст. Так, Е. Дюркгайм концептуалізує поняття аномії – як форми соціальної організації в технологічному суспільстві. Аномія постає зворотним боком сформульованого ним поняття органічної солідарності, характерної для розвинутих індустріальних суспільств із секуляризованою культурою. Органічна солідарність базується на спеціалізації та підвищенні взаємозалежності людей через розширення ринку, що, з іншого боку, викликає нестабільність.

Г. Зіммель у своїй праці "Великі міста та духовне життя" ще більш критично підходить до розуміння міського способу життя, стверджуючи нервозність на фоні швидкої зміни вражень, безособистісне відношення через раціональну діяльність в межах ринку тощо [3].

Під впливом цих поглядів у поєднанні із ідеями М. Вебера сформувалася чиказька соціологічна школа, яка концептуалізувала поняття урбанізації та урбанізму. Л. Вірт розглядає урбанізм як особливий спосіб людського групового існування в межах міста як "відносно великого, щільного та постійного об'єднання соціально гетерогенних індивідів" [1, с. 96]. Розглядаючи гетерогенність як основу міського життя, яка базується на ринковій спеціалізації – "Сегментарний характер та утилітарна тональність міжособистісних відносин в місті знаходять своє вираження в помноженні спеціалізованих задач" [1, с. 101], – він вважає, що раціональність формується на прийнятті відмінностей. Наставник Вірта Р. Парк розглядає місто як "щось більше, ніж зібрана сутність. Ми можемо мислити його як психофізичний механізм – в котрому і через котрий знаходять сукупне вираження особисті та політичні інтереси" [7, с. 20].

Хоча в основі своїй чиказька школа продовжує класичний в певній мірі психосоціальний погляд на місто крізь призму міжособистісних відносин, певні погляди постають принциповими для подальшого дослідження.

Так, Л. Вірт в есе "Урбанізм як образ життя" в одному місці вдається до редукування урбаністичної проблематики виключно до сучасних йому індустріальних умов та стверджує, що "урбанізація – результат індустріалізації" [1, с. 95]. Хоча в цілому таке твердження могло б бути легітимним, якщо б він визначав урбанізацію як стягнення населення у межі міста в результаті посилення масового виробництва. В той же час в іншому місці він стверджує: "Урбанізація – це не просто стягнення населення у межі міста. Місто як концентрація виробництва та суспільних інститутів постійно кумулює та поширює характеристики міського життя по транспортних та комунікаційних каналах" [1, с. 96].

Звичайно, що в умовах урбанізації ці процеси надзвичайно посилилися, але, зважаючи на те, що Вебер розглядає місто в поєднанні економічної функції ринку та ремісництва та політичної функції захисту та як основу полюсних відносин міста та села ще із часів Античності (і більш того, стверджує у "Протестанській етиці..." існування капіталістичних відносин і у премодерну епоху), такі твердження виглядають доволі необґрунтованими. Але в тому ж есе в іншому місці Вірт виправляється: "Особливо важливо звернути увагу на небезпеку зміщення урбанізму із індустріалізмом та сучасним капіталізмом... Як би не відрізнялися міста попередніх епох від великих міст наших днів... вони, тим не менш, були містами" [1, с. 101].

У будь-якому випадку нам необхідно обґрунтувати, що саме міський соціальний простір має постати в дослідженні глобального соціального простору в найкращому випадку принциповим чинником, в найгіршому – найбільш показовим принципом. І вже у роботах представників чиказької школи можна знайти тому підтвердження. Л. Вірт розуміє сучасний йому час саме через центральну роль міської людської агрегації як не просто місця життя та праці, а як центру стимуляції та регуляції. Р. Парк вважає, що місто виставляє напоказ усі ті якості та риси, які зазвичай приховані у менших за розмірами спільнотах, саме тому він розглядає місто як "лабораторію" людської природи та соціальних процесів.

Звичайно, що центральна роль міста як адміністративного та політичного центру відносно сільського господарства є очевидною ще в цивілізаціях Давнього Сходу. М. Вебер у своєму дослідженні історії міста розглядає поступове посилення його ролі у відношенні із селом у переході від виключно захисної функції до торговельної функції та остаточного утвердження в якості соціального центру із утворенням на рівні виробництва гільдій та на рівні внутрішньої організації – братств. Але і подібний історичний аналіз (хоча і з багатоглядним формулюванням сутності міста), і підхід чиказької школи із акцентом саме на міському способі існування є недостатніми відносно критичної просторової теорії.

Аби розглянути міський простір як центральний фактор становлення абстрактного соціального простору, ми маємо знову повернутися до Лефевра та його послідовників Е. Сойї та Д. Харві.

Для Лефевра, як було зазначено у попередньому пункті, вже в античному полісі місто виступає образом світу, який конститує і себе, і свою периферію та створює соціальну текстуру. У XV столітті ж остаточно отримує економічну перевагу над селом та землеродінням в цілому. Це ще необхідно обґрунтувати, але одразу можна стверджувати, що ранньомодерне місто постає першим кроком абстрагування соціального простору, воно стає в центр історії та постає її метою.

Зосередженість саме на питанні міського простору та архітектури як його структуруючого чинника розкри-

вається і у Д. Харві: "процес урбанізації має більш універсальне значення, ніж специфічний аналіз будь-якого способу виробництва" [9]. Харві не просто підтримує позицію Лефевра, але й підкріплює її емпіричними дослідженнями, на основі яких він стверджує, що урбанізація завжди супроводжувала мобілізацію, виробництво та привласнення економічного додаткового продукту. Урбанізація постає продуктом та засобом для капіталізму як режиму накопичення, що корелює із використаним нами визначенням соціального простору в цілому. Харві йде навіть далі та стверджує, що "капіталізм вимушений урбанізувати, аби відтворити себе" [9]. Особливо ця теза актуальна відносно реструктурування міста в межах сучасного постфордистського виробництва.

Подібним до погляду Харві у продовженні ідей Лефевра постає погляд Сойї, який напрома стверджує: "Як мені здається, Лефевр каже, що людське суспільство та всі форми соціальних відношень та соціального життя виникають, розвиваються та змінюються в матеріально реальному та соціально уявному контексті міст" [8, с. 4]. Він стверджує, що міста самі по собі спричиняють каузальний вплив на соціальне життя. Для Сойї динамічним джерелом міського життя є синоїкізм як творче спільне проживання, який постає стимулюючим чинником розвитку за рахунок економії від агломерації – збереження часу та сил від об'єднання.

Подібним чином обертається заявлений Л. Віртом зв'язок урбанізації та соціальної практики і у Д. Джекобс. Вона стверджує, що саме місто породжує економічне зростання. Більш того, що будь-яка трансформація людського суспільства зумовлюється саме творчими засобами економії за рахунок проживання у щільних та сконцентрованих міських поселеннях.

З такої точки зору можна зробити припущення, часу розглядати яке детально, на жаль, немає, що не сільське господарство створило надлишок, за рахунок використання якого виникло місто, а що саме місто стало стимулюючим чинником цього процесу.

У попередньому пункті було розглянуто формування абстрактного соціального простору на рівні репрезентації, а саме перехід від попередніх просторів репрезентації до репрезентації простору. Як і в попередньому тезисі, нам необхідно постійно пов'язувати рівень репрезентації із безпосередньою практикою. У такому випадку саме місто виступає основним джерелом трансформування цих двох рівнів. Із остаточним заволодінням містом пріоритету виробництва у період індустріалізації відбувається й остаточне формування абстрактного простору, але його основа закладена ще у пізньому Середньовіччі. На рівні репрезентації поліс/Рим/монастир перестають бути *imago mundi*, формування нового капіталістичного режиму накопичення відбувається навколо міста не як образу світу, а як центру соціальної виробничої структури по відношенню до села як периферії. А. Лефевр ще не робить таких сміливих тверджень, як Е. Сойя, та відтворює класичний веберівський погляд на формування цієї структури (а як наслідок – цілісної текстури) за рахунок ринку, використання надлишкового продукту села та ремісничої обробки його продуктів.

Місто (Вебер уточнює це формуванням міських братств та накопиченням за рахунок ринкових операцій) на основі раціональної діяльності поступово відбирає у феодала право на експлуатацію та захист села. Класична ще з римського часу єдність *urbs* та *orbs* поступово розривається (хоча спершу міський житель

усвідомлює свій статус через співвідношення із селянином та дистанціювання від нього).

У цей момент місто утверджує контроль над виробничими силами, в подальшому ж, із виходом капіталу за межі міста та його індустріалізацією, виробничі сили відходять до держави – і це постає другим кроком капіталістичного абстрагування. В межах цього переходу місто залишається структурним центром.

Раціоналізація міської діяльності потребує і раціоналізації простору через його репрезентації. Це по суті набуває статусу трансцендентального "суб'єкта", адже є практично іманентним та трансцендентним у залишках абсолютного простору.

Місто ще у Вітрувія отримує певний просторовий код (алфавіт, синтаксис, стилістика), але тільки з утвердженням міських систем це набуває реальної сили. Його утворення перестає бути стихійним і набуває рис певного цілісного організму, які насправді є проявом його поступової політизації. Адже нові фрагменти змінюють структуру, а отже, мають бути політично контрольованими. Через це місто потребує урбаністичної репрезентації – раціонального містобудування на основі планів.

Подібний погляд на трансформацію міського простору знаходимо і у Леша крізь призму диференціації світської культури від релігійної, що проявилось у трансформації стихійного середньовічного лабіринту. "Не символізм, а саме секуляризовані раціональні принципи були покладені в основу нового типу планування вулиць, хоча символізм залишався в історичних асоціаціях, які викликали будинки" [6, с. 48].

Вкрай важливим аспектом нового типу міста постає фасад у взаємодії із перспективою. Фасад втілює зв'язок сформованої репрезентації простору і нової соціальної структури. Місто модерного зразка безпосередньо пов'язано із формуванням міського буржуазного класу, який утворив принципово нові локуси проживання. Якщо аристократичне житло корелює із синкретичністю "монумента", то житлове середовище буржуазії повністю корелює із модерною логікою візуального та, більш того, поступово призводить до редукування геометричності та візуальності абстрактного простору до поверхні.

Буржуазна будівля утворює конкретно-символічний фасад, який націлений на утворення трансцендентальної межі публічно-особистого – а отже, статусного. Із зовнішнього боку матеріальність фасаду утворює цілісність перспективи вулиці – а отже, міського простору. Стосовно внутрішнього фасаду стає винесенням за скобки візуального усього тілесного. Секс, дефекація, їжа та слуги виносяться в глибину – в прямому сенсі стають знеціненими. Візуально показовий фасад та приміщення, які він відкриває, стають простором товарного спектаклю. Фасад робить побаченим те, що має бути побаченим, і в той же час виступає межею між фетишизованим внутрішнім "сімейним затишком" та публічним простором.

Фасад як основний чинник утворення нової візуальної репрезентації простору (яка взаємопов'язана із відношенням суб'єкта до картини світу) є головним структуроутворюючим чинником простору, який базується на подвійній необхідності – демонструвати та приховувати.

Пріоритет візуального у площині референтів (соціальної практики) впливає одночасно і на сам фізичний простір, і на репрезентацію цього простору – формує геометричну структуру міста та утверджує перспективу.

Отже, фасад та містобудівництво Нового часу виступають одним із кроків до втілення основних засад абстрактного простору (геометричність, оптична візу-

альність та фалічність) у просторі міста, а за нашою логікою, і в соціальному просторі в цілому.

Ми майже наблизилися до розгляду модернізму як остаточного вираження в просторі цих засад абстрактного простору. Як зазначалося, модернізм як спосіб режиму сигніфікації відповідав на доведені фордизмом до максимуму соціальні протиріччя. На рівні міського простору як єдності тривірневої структури соціального простору це протиріччя виражається в утворенні житлового середовища, яке можна розглядати як історію формування індустріального (в крайній формі фордистського) міського простору.

Якщо формування буржуазного житла як просторового втілення диференціації та секуляризації світського є першим етапом цієї історії, то другим кроком утвердження житлового середовища стає поступова індустріалізація, посилення виробничих сил, яка стягує велику кількість робітників. Вони виносяться на периферію міста спершу у трущоби – утворюючи поступово структуру концентрованих кіл у місті.

Пізніша раціоналізація урбанізації та утворення специфічних стратегій трансформують цю периферію у котеджі та житлові масиви. Це і є появою житлового середовища, яке впродовж останніх більш ніж ста років будуть намагатися удосконалювати і модерністи, і постмодерністи.

Це простір із мінімальною житловою площею, мінімальною інфраструктурою та запрограмованим зовнішнім середовищем. Це житлове середовище є бінарною опозицією буржуазного житла. Опозиція комфорту та мінімальної межі виживання. Опозиція вираження та "найменшого спільного знаменника" у термінах Бодрієра.

Даний пункт постає центральним в даній роботі. Його мета – через архітектуру як основу міського соціального простору показати, як модерністська фетишизація однорідного інверсувалася у постмодерністську фетишизацію відмінностей, що призвело до остаточного втілення абстрактного капіталістичного соціального простору.

Ми розглядаємо архітектуру одночасно і як прояв, і як джерело більш широких соціально-економічних змін у ХХ столітті. "Суб'єктивний простір архітектора наділений об'єктивними значеннями" [5, с. 351].

Архітектори і урбаністи, незважаючи на свій суб'єктивний пафос, утворюють об'єктивні репрезентації (які, скоріш за все, пов'язані з дискурсом влади, якщо вважати, за У. Еко, архітектуру масовою комунікацією), в той час як споживачі простору – жителі – конкретно проживають його.

Необхідно розуміти архітектуру одночасно і як мікрорівень урбаністичних репрезентацій простору, і як фізичний простір втілення соціальної практики, і як специфічний прояв способу режиму сигніфікації.

На думку Лефевра, саме в урбаністичному модернізмі – у В. Гропіуса та Ле Корбюзьє – вперше було актуалізоване саме виробництво простору. Раціональність та революційність їхніх задумів зробили очевидним факт того, що немає необхідності створювати нові речі, не створюючи нового простору. Така теза розкриває архітектурний модернізм, з одного боку, як ствердження максимально модерної раціональної репрезентації простору, яка реалізується в реальних проектах. З іншого боку, це є способом пошуку вирішення соціальних протиріч, викликаних фордистською індустріалізацією, які можна окреслити тезою Д. Гартмана: "єдиним способом уникнення революційних заворушень була переорієнтація промисловості та культури з метою найбільш повного задоволення потреб мас, особливо в

сфері житлового будівництва" [2, с. 18]. В даному випадку архітектура необхідно була пов'язана з масовим виробництвом та вірою у його спроможність принести економічний прогрес у маси.

Підпорядковуючись принципам фордистського виробництва задля вирішення питання житлового середовища, архітектура приймає за основу принципи стандартизації, простоти та механізації.

Але парадоксальним в даному випадку виступає те, що центральною проблемою архітектури модернізму, яка постулює суто індустріальну функціональність та ніби підпорядковується способу виробництва, насправді є підпорядкування в межах капіталістичного режиму накопичення способу споживання. Як вже було зазначено, фордистське масове виробництво могло існувати виключно за рахунок стимулювання масового споживання. С. Леш зазначає, що "міста та будівлі створюють простір, в якому відбувається циркуляція матеріальних та культурних товарів, так само як і циркуляція людей" [6, с. 44]. Отже, модерністські проектувальні репрезентації простору у підпорядкуванні режиму накопичення мали створити цей простір циркуляції, який би підходив для робочого класу як єдиного, який за своєю кількістю міг задовольнити запитом масову пропозицію.

По суті, цей пріоритет споживання ще більше посилюється і для постмодерністської культури. І тут саме необхідність споживання постає спільним фактором двох діаметрально протилежних (у випадку із архітектурою) режимів сигніфікації. Модернізм виник, згідно із Лешем, у період дестабілізації буржуазної ідентичності та створення колективної централізованої ідентифікації робітничого класу, уніфікований запит якого задовольняло масове уніфіковане виробництво та уніфікований житловий простір. Із кризою організаційного капіталізму робітничий клас починає зникати як такий, а дедиференційована ідентичність нового класу споживачів потребувала диференційованого споживання, що спричинило фетишизацію відмінностей, зокрема, і у житловому будівництві.

І саме у здійсненні цього переходу ми бачимо значний вплив архітектури модернізму і її парадоксальність. І представники Баухаузу, і Ле Корбюзьє як піонери модерністського функціоналізму у Європі тяжіли до утворення нового простору саме для представників посиленого робітничого класу, які у своїй колективній ідентичності сприймалися ними в якості універсальної людини. Але, як слушно зазначає Ч. Дженкс, такої сучасної людини не існувало, і навіть якби вона виникла, то потребувала б реально існуючих соціальних знаків, "єдності у багатоманітності". Проект для "середньої людини" на практиці втілювався як простір для середнього класу. Середній клас, який в повоєнний період починає домінувати та є нейтральним відносно класових конфліктних полюсів, займає це практичне втілення абстрактного простору як комфортне місце, яке, за Лефевром, не потребує заволодіння через власну репрезентацію. "Середній клас не має конкретних намірів та має конкретні потреби" [5, с. 285]. Модернізм саме у житловому будівництві створив можливість задоволення базової потреби виживання, але на основі цих принципів в подальшому на рівні означення відбулося насичення конструктивно та функціонально однотипних споруд диференційованими знаками споживання як відновлення/встановлення у рамках колективної та індивідуальної недиференційованості та децентралізованості середнього класу симулятивного буржуазного індивідуалізму.

Але висунання такої тези виключно на основі підпорядкування архітектури режиму накопичення є лише однією стороною проблеми, яка навіть суперечить погляду на архітектуру як на прояв режиму сигніфікації, зважаючи на принципові відмінності на цьому рівні між модернізмом та постмодернізмом. Так, Леш, зокрема, каже, що "ми віддамо перевагу саме культурному виміру, в якому міське середовище функціонує як символ" [6, с. 42].

Цей зв'язок між двома сторонами архітектури, який у XX столітті стає особливо проблематичним, ми маємо пояснити через трансформації міського простору в цілому. В XX столітті спосіб режиму накопичення змінюється і переходить на глобальний рівень, що призводить до зміни ролі міста, яке втрачає роль центра. Але, як ми зазначили, капіталізм змушений урбанізуватися, аби відтворювати себе. Тобто в XX столітті відбувається вимушена трансформація міського простору, в межах якої трансформується роль архітектури. Забігаючи наперед, це можна окреслити так: архітектура модернізму підпорядковує свій вимір сигніфікації необхідності вирішення на рівні просторової практики соціальних протиріч, викликаних фордистським способом режиму накопичення. Для архітектури постмодернізму саме вимір сигніфікації стає основою вирішення кризи міста та підтримання через місто постфордистського режиму накопичення. Це необхідно пояснити.

Втілення фордистського способу виробництва мало принципове значення для соціального простору в цілому, міського простору та архітектури. Конвеєрне виробництво потребувало великих виробничих площ, через що фабрики почали переноситися за межі міста і навколо них почали будувати нове житло робітників. Отже, по відношенню до міського простору "фордизм призвів до субурбанізації...", що фактично означало кінець розвитку промислового міста XIX ст." [4, с. 138]. Місто починає втрачати свою центральну функцію, відбувається вивертання центру та периферії, що було концептуалізовано ще чиказькою школою. В той же час фордизм, як ми вже зазначали, вплинув на формування машинної естетики піонерів архітектурного модернізму. Тепер ми можемо розширити цю думку тим, що в архітектурі першою проявилася пануюча до 60-х років ідеологія планування "дім – машина життя" із чіткими функціями, подібно до фордівського виробництва та фордівської машини. Але в 20–30-х роках ці ідеї модерністів залишаються в межах елітарної архітектурної практики та по суті формують специфічний спосіб означення.

У той же час, як ми вже зазначали, фордизм вплинув і на всю соціальну систему – призвів до кризи індустріально розвинутих країн. У таких умовах необхідність стабілізувати вільний ринок привела до формування теорій "планізму", як на рівні планової економіки Кейнса, так і формування тотальної технократичної концепції. Так, Т. Камінер зазначає, що втілення цієї теорії у всіх сферах життя має бути описане як "перетворення суспільства в завод-гігант або величезний конвеєр, тобто утворення суспільства максимальної ефективності та стандартизації" [4, с. 139].

І тут відбувається принципова трансформація – якщо слідувати за Хільберзеймером, то архітектура завжди націлена на вирішення планування індивідуальної ланки та планування колективного міського організму. Але якщо раніше вирішення питання міського планування відбувалося стихійно за рахунок доповнення ансамблю новими елементами, то, як ми вже стверджували, у Гропіуса та Корбюзьє ще у 20-х роках з'явилася потреба проектувати/виробляти простір. І в умо-

вах кризи та необхідності планування суспільного життя в цілому на рівні міського простору та його проектування почали втілюватися засади, вже давно концептуалізовані у теоретичних роботах модерністів. Архітектор не вписує задум в міський простір, а починає його виробляти. Отже, ми бачимо складний зв'язок усіх трьох рівнів: фордизм призводить до кризи спершу міського, а потім загальнонаціонального простору, сформована ж на глобальному рівні планова теорія намагається реабілітувати місто через фордистські засади нової архітектури.

Зважаючи на те, що плановим методом вирішити кризу не вдалося та відбулися описаний нами вище вихід капіталу на глобальний рівень та вимушена постіндустріалізація, – сформований модернізмом раціональний міський простір став незадовільним. І в цих умовах перший наступ на стару систему відбувся саме у царині архітектури – більш того, саме відносно архітектури був вперше концептуалізований перехід до постмодернізму. Отже, саме нові засади означення (контекстуальність, історичність, гра) стали рушійною силою зміни погляду на простір, а не соціальні та економічні протиріччя, на які відповідав модернізм у своєму плануванні. І тут необхідно знову поєднувати усі три рівня.

Очевидно, що в умовах глобалізації економіки місто як центр виробництва остаточно втрачає своє значення, в той же час режим накопичення потребує міста. І нині стає зрозумілим, що "постфордистське місто – це глобальний центр, орієнтований на залучення фінансового капіталу" [4, с. 154]. Розвинуте місто трансформується у центр офісів ТНК та для цього потребує власного брендування задля підвищення конкурентоспроможності – місто має демонструвати "культурну зрілість та життєві сили суспільства, досвідченість керівництва та високий міжнародний статус" [4, с. 147]. У таких умовах саме рівень сигніфікації архітектурної практики стає основним у реорганізації міста: "культурна економіка", "культурна індустрія" роблять режим сигніфікації основою режиму накопичення у постфордистських суспільствах.

Архітектура постмодернізму реорганізовує місто, яке чинить спротив плановості та потребує високого "культурного" рівня, за рахунок утворення інфраструктури "креативного міста" (Ч. Лендрі, Р. Флоріда). З одного боку, для власного брендування місто потребує будівель-символів – в сучасних умовах це музеї. З іншого боку – підтримання необхідної інфраструктури для нового інтелектуального креативного класу за рахунок джентрифікації маргіналізованих старих індустріальних районів. "Культура" як основа виявлення індивідуальності стає центральним аспектом реорганізації міста.

За таких умов нове постфордистське місто як офісний центр із "окультуреною" інфраструктурою знову займає центральну роль у структурі глобального соціального простору.

І тут ми маємо зробити важливий висновок: при переході від фордизму до постфордизму трансформувалася і глобальний соціальний простір, і міський простір і архітектура, але режим накопичення принципово не змінився. І більш того, можна стверджувати, що нині саме локальний архітектурний рівень у зв'язку із новим міським простором є основою відтворення соціального простору у підпорядкуванні режиму накопичення способу режиму сигніфікації.

Аби завершити нашу думку, необхідно повернутися до теорії абстрактного простору та довести, що постмодерністська репрезентація простору (просторовий

рівень сигніфікації) продовжує абстрагування соціального простору.

Ми стверджуємо, що архітектура модернізму постає втіленням на практиці абсолютизованих репрезентацій простору, що модернізм стверджує порожній візуально-геометричний простір. Більш того, цей простір є втіленням візуальної транспарентності. Але в цій транспарентності архітектури модернізму на рівні репрезентації втілюється зазначена нами подвоєна природа самого модернізму. Долаючи буржуазну ідентичність, модернізм, по суті, відмовляється від фасаду як вираження/приховування. Хоча по відношенню до архітектури "антираціональність" модернізму не є дуже прийнятною, але її можна виразити як відмову від модернової субстанційності суб'єктивного, яка на практичному рівні повсякденності взаємодіє із публічним. У спробі подолати фордистське протиріччя об'єкт-суб'єктного зв'язку феноменологи руйнують фасад як у певній мірі феноменологічну границю із внутрішньо спрямованим захистом та приховуванням та зовнішнім вираженням. У цьому, по суті, антимодерному подоланні ідеологічної читабельності простору, можна сказати, "було здійснено розрив з історією, і архітектурні означники взагалі перестали бути пов'язаними з будь-якими об'єктами в ім'я функціональності та раціональності" [6, с. 48]. Візуальна інтелігібельність модерністського простору є ствердженням за відомою модерністською максимомою єдності форми та функції. Більш того, у варіантах конструктивізму у завершній формі будівлі видимою залишалася і структура, яка в певній мірі відсилає до процесу створення.

І тут, на нашу думку, є дві базові суперечності модерністської архітектури. Хоча вона стверджує геометричність та повну візуальну транспарентність (а вже у варіантах американського висотного будівництва Міса ван дер Роє – й абсолютну фалічність), ця тотальна транспарентність руйнує обов'язкову для абстрактного простору подвоєність ілюзій. Абстрактний простір приховує свою генезу на рівні логіки у тавтологічності засад раціональності (П. Бурдьє), а на рівні практики – у приховуванні процесу виробництва речі. Через абстрактність грошового обміну у капіталістичному просторі річ перетворюється на абстрактний товар (без слідів праці). Звичайно, що будівля не є товаром, але модерністська транспарентність вносить тут принципове протиріччя.

І саме на основі цього протиріччя модернізму ми маємо можливість стверджувати принципове абстрагування постмодерністської архітектури на рівні означення, яке на рівні практики втілюється у товарній "фетишизації" не речі, а у фетишизації простору" [5, с. 99].

Постмодерністська архітектура пориває із гомогенізуючими принципами модернізму та повертається до історичного у вигляді імітації інших стилів. Очевидним нині є те, що постмодернізм на рівні еkleктичного ігрового популізму взаємодіє одночасно і з масами, і в якості свідомої гри означників – з елітою. В будь-якому випадку це є відродженням візуальної читабельності. І окрім того що знак на поверхні приховує волю до влади, Леш зазначає, що "історичні референції були такими ж невиразними, як і реалізм на шовкових полотнах Воргола... Подібним чином означуване, на яке вказували означники постмодерної архітектури, розчиняється в вакуумі беззмістовності та кітчу" [6, с. 49].

Отже, ми можемо казати, що в архітектурі постмодернізму специфічним чином відроджується буржуазна візуальна читабельність, але більш того, постмодернізм в цілому актуалізує поверхню. Поверхня ж виступає мак-

симальним абстрагуванням, і теза Лефевра: "По цю сторону читабельності є тіло, по ту – влада" [5, с. 166], – найбільш повно розкривається саме відносно постмодернізму. (Демократичний варіант політизованого фасаду – приміський будинок із заднім та переднім подвір'ям.)

У такому випадку постмодернізм утверджує відеоспеціальність, яка редукує простір до поверхні із вказівниками, які можна та необхідно прочитувати, робить із простору дзеркало суб'єкта, яке вводить реального суб'єкта в задзеркалля, абстрагуючи і його.

Утворений архітектурою постмодернізму соціальний простір стає "світом знаків", у якому Еґо виступає носієм знаків та взаємодіє тільки із іншими носіями. По суті, ця репрезентативна знакова природа простору в своєму тотальному абстрагуванні від референтів призводить до утвердження симулятивності. Симулякр і симуляція – не особливості "епохи постмодерну", а доведена до абсолюту (в якому репрезентації простору натуралізуються в просторах репрезентації) стара капіталістична тенденція.

На фоні вищесказаного ми маємо можливість повернутися до проблеми, із якої почали. Хоча у вимірі способу сигніфікації архітектори постмодернізму стверджують загальні для постмодернізму риси, зокрема множинність та повернення до тіла, на практичному рівні відбувається протилежне.

Коли простір остаточно абстрагується та фетишизується у постфордистському капіталізмі, людина остаточно перестає його проживати, а стає споживачем і в цьому відмежовується від себе, власного тіла. Хоча класична буржуазна локалізація тіла подолана, воно вже не має сенсу, адже не має в собі органів як відбитків страждання (у варіанті тіла без органів Ж. Делеза), а безоб'єктна насолода остаточно замінена знаками споживання як речей у просторі, так і самого простору.

Отже, постмодерністський міський простір не тільки є ілюстрацією абстрагованого виробництва, в якому на основі тавтології відбувається постійне відтворення. Постмодернізм у поєднанні просторової практики та репрезентації простору призводить до абсолютного абстрагування соціального простору до поверхні, яка стверджує абстраговане споживання як основу постфордистського способу режиму накопичення та самоідентифікації дедиференційованого середнього класу.

Ми намагалися відтворити зв'язок теорії соціального простору та постфордизму та окреслити через нього суспільні трансформації ХХ століття. По суті, це був пошук підтвердження того, що режим накопичення виробляє соціальний простір та відтворюється на його основі. Архітектура та міський простір постали тією важливою структурною ланкою, через яку можливо розглянути цей зв'язок та обґрунтувати незмінність базового режиму накопичення через відтворення абстрактного соціального простору, і навпаки.

Висновок. Історія соціального простору як культурного продукту потребує вивчення історії режиму накопичення. Теорія постфордизму, з одного боку, дає можливість дивитися на режим сигніфікації як спробу вирішення соціальних протиріч, які були викликані економічним фактором. З іншого боку, розглядати постфордистське виробництво із постіндустріальною технологією як основу відтворення індустріального виробництва на глобальному рівні та відтворення капіталістичних суспільних відносин після кризи фортдистського способу виробництва та споживання, яке легітимується через іманентну постмодерністській гомогенізуючій організації раціональність.

Трансформований капіталістичний режим накопичення продовжує реалізовуватися через абстрактний соціальний простір, який формується за рахунок абстрагування праці та фетишизації речі на рівні практики та формування візуально-геометричної репрезентації простору із репресивною по відношенню до реальності силою наку.

Формування абстрактного простору пов'язане із утвердженням контролю над виробничими силами міслом та подальшою необхідністю капіталістичного режиму урбанізації задля власного відтворення. Міський абстрактний простір пов'язаний із ідентичністю буржуазного класу та необхідністю утворення ієрархізованої гомогенної просторової текстури виробництва. Вимушена постфордистська глобалізація та постіндустріалізація призвели до зміни функції та структури міста при головній ролі постмодерністського режиму сигніфікації як логіки пізнього капіталізму в умовах програмованого споживання.

Архітектура як така, що одночасно пов'язана із безпосередньою соціальною практикою і культурними режимами сигніфікації у просторовому вимірі, фетишизує індивідуальну множинність реально порожнього гомогенного простору середнього класу. Саме архітектурний рівень урбаністичного планування у ХХ ст. стає основою посилення абстрагування соціального простору до симулятивної знакової поверхні, яка повністю долає людське тіло і бажання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вирт Л. Урбанизм как образ жизни / Луис Вирт. // Избранные работы по социологии: Сб. переводов / Луис Вирт. – Москва: ИНИОН РАН, 2005. – С. 93–118.
2. Гартман Д. Постмодернизм или логика культуры постфордизма? / Дэвид Гартман. // Постфордизм: концепции, институты, практики. – Москва: РОССПЭН, 2015. – С. 18–52.
3. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь / Георг Зиммель. // Логос. – 2002. – №3.
4. Каминер Т. Кризис планирования и постфордистский город / Тал Каминер. // Постфордизм: концепции, институты, практики. – Москва: РОССПЭН, 2015. – С. 137–156.
5. Лефевр А. Производство пространства / Анри Лефевр. – Москва: StrelkaPress, 2015. – 432 с.
6. Леш С. Социология постмодернизму / Скот Леш. – Львів: Кальварія, 2003. – 344 с.
7. Парк Р. Э. Город: Предложения по исследованию человеческого поведения в городской среде / Роберт Эзра Парк // Избранные очерки: Сб. переводов / Роберт Эзра Парк. – Москва: ИНИОН РАН, 2011. – (Теория и история социологии). – С. 19–57.
8. Сойа Э. Как писать о городе с точки зрения пространства? / Эдвард Сойа. // Логос. – 2008. – №3. – С. 130–140.
9. Харви Д. Городской опыт [Электронный ресурс] / Дэвид Харви. – Режим доступа: <http://www.redflora.org/2012/10/blog-post.html>

REFERENCES:

1. Wirth, L. (2005). Urbanism as a Way of Life. In *Izbrannyye raboty po sociologii*, 93–118. Moscow, INIONRAN (In Russian).
2. Gartman, D. (2015). Postmodernizm ili logika kul'tury postfordizma? [Postmodernism or the logic of the culture of postfordism?]. *Postfordizm: koncepcii, instituty, praktiki*. Moscow, ROSSPJeN. 18–52.
3. Zimmel, G. (2002). Bol'shie goroda i duhovnaja zhizn' [Big cities and spiritual life]. *Logos*, 3.
4. Kaminer, T. (2015). Krizis planirovaniya i postfordistskij gorod [Planning Crisis and Post-Fordist City]. In *Postfordizm: koncepcii, instituty, praktiki*. Moscow, ROSSPJeN. 137–156.
5. Lefebvre, A. (2015). *The Production of Space*. Moscow, StrelkaPress (In Russian).
6. Lesh, S. (2003). *Sociology of Postmodernism*. L'viv: Kal'variya (In Ukrainian).
7. Park, R. Je. (2011). Gorod: Predlozheniya po issledovaniju chelovecheskogo povedeniya v gorodskoj srede [Suggestions for the research of human behavior in an urban environment]. In *Izbrannyye ocherki*. Moscow, INIONRAN, 19–57.
8. Soja, Je. (2008). Kak pisat' o gorode s tochki zreniya prostranstva? [How to write about the city in terms of space?]. *Logos*, 3, 130–140.
9. Harvi, D. Gorodskoj opyt [City experience]. Retrieved from <http://www.redflora.org/2012/10/blog-post.html>



Р. Д. Фанагей, студент отделения культурологии,
ОУ "Магистр", философский факультет
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

ПРАКТИКИ И РЕЖИМЫ ВИДЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО УРБАНИСТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА

Статья посвящена культурологическому анализу влияния теории постфордизма, который рассматривает постфордистское производство с постиндустриальной технологией как основу индустриального воспроизводства на глобальном уровне и воспроизведения капиталистических общественных отношений после кризиса фордистского способа производства и потребления. Исследуется абстрактное социальное пространство города, которое формируется за счет абстрагирования труда и фетишизации вещи на уровне практики и формирования визуально геометрической репрезентации пространства с репрессивной по отношению к реальности силой знака.

Осуществлен анализ дискурса вокруг городского абстрактного пространства, связанного с идентичностью буржуазного класса и необходимостью образования иерархизированной гомогенной пространственной текстуры производства. А также постфордистской глобализации и постиндустриализации, которые привели к изменению функции и структуры города при главной роли постмодернистского режима сигнификации как логики позднего капитализма в условиях программированного потребления.

Ключевые слова: урбанистическое пространство, практика, режим видения, архитектура, постиндустриализм, постфордизм.

R. D. Fanagey, Student of the Department of Cultural Studies,
Master's Degree, Faculty of Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

PRACTICES AND MODES OF MODERN URBAN SPACEVISION

The article is devoted to the cultural analysis of the influence of the theory of postfordism, which considers post-Fordist production with post-industrial technology as the basis of industrial reproduction at the global level and the reproduction of capitalist social relations after the crisis of the Fordist mode of production and consumption. The abstract social space of the city is studied, which is formed by abstraction of labor and fetishization of things at the level of practice and the formation of a visually geometric representation of space with sign power repressive in relation to reality.

The basis of the concept of sociality as the basis of a unified theory of space was developed by the French philosopher and sociologist A. Lefebvre and further developed by American social geography and urban studies, in particular in the works of D. Harvey, E. Soggy, D. Gottdiener and others. The followers of Lefebvre (apart from those important are F. Jameson's influence) refer in particular to the interdisciplinary trend of post-Fordism, within which postmodernism is considered in connection with the post-Fordist regime of accumulation (a concept developed by the Marxist regulatory school). S. Lesch focuses on the cultural mode of signaling. Likewise, D. Hartmann considers the influence of postmodernism on the post-Fordist regime of capitalism. Paolo True and Pascal Gillen consider within the limits of post-Fordism the existence in modern conditions of the plural. V. Martyanov examines the links between post-Fordism and the post-industrial / information society conceptualized by D. Bell, E. Toffler, M. Castels and others.

The article deals with the reconstruction of the theory of social space and post-Fordism and outlines the social transformations of the twentieth century. In essence, it was a search for confirmation that the accumulation mode produces and reproduces social space. Architecture and urban space have become an important structural link through which to consider this connection and justify the invariance of the basic mode of accumulation through the reproduction of abstract social space and vice versa.

The analysis of the discourse around the urban abstract space associated with the identity of the bourgeois class and the need for the formation of a hierarchized homogeneous spatial texture of production is carried out. As well as post-Fordist globalization and post-industrialization, which led to a change in the function and structure of the city with the main role of the post-modernist regime of signification as the logic of late capitalism in the context of programmed consumption.

Keywords: urban space, practice, vision mod, architecture, post-industrialism, post-Fordism.

УДК 904(2-55+394)

О. Ю. Павлова, д-р філос. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
invinover19@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІЗУАЛЬНИХ ПРАКТИК У КОНТЕКСТІ ПЕРВИННОЇ УРБАНІЗАЦІЇ

Стаття присвячена вивченню процесу первинної урбанізації як контексту трансформації візуальних практик. Це передбачає довгострокову перспективу вивчення міста як медіатора великої традиції. Народна культура в процесі формування цивілізації диференціювалася на сільську та міську. Місто стало простором формування нових культурних стратегій: осмислення, впорядкування та управління. Це потребувало зміни й антропологічної моделі.

Якщо візуальні практики маленької традиції були включені в де-диференційовану структуру чуттєвих орієнтацій маленької культури, то велика традиція міської культури передбачала включення в свій простір через споглядання. Тим самим видовище отримало функцію управління підлеглими, а візуальні практики вивалилися з субстрату людських здібностей та отримали привілейований статус в ієрархії чуттєвих орієнтацій.

Ключові слова: візуальні практики, місто, первинна урбанізація, маленька традиція, велика традиція, цивілізація.

Постановка проблеми. Урбаністика в сучасній гуманітарній думці стає тим полем дослідження, що інтегрує зусилля різноманітних наук, долаючи їхні предметні та методологічні обмеження. Сучасні стратегії вивчення міста не можуть бути лише соціальною структурою, або архітектурними особливостями, або витонченостями міських літературних жанрів. У цій перспективі методологічні орієнтації урбаністики є близькими до візуальної культури – полідисциплінарного поля, що вивчає історичні трансформації режимів бачення в більш широкому соціокультурному контексті. Знахо-

дження точок перетину цих нових проблемних полів не лише посилює сучасну гуманітаристику, але й допомагає прояснити постсучасні де-диференціації культури.

Аналіз досліджень і публікацій. Для даного ракурсу дослідження методологічно значимим є розуміння опозиції міста як ville/city (сукупність будівель / соціальна структура), яка була сформульована як базова американським соціологом Р. Сеннетом. Саме він редагував збірник "Класичні есе про культуру міст", який пропонує класифікацію німецької та чиказької школи урбаністики. Ця класифікація сама стала широко визна-